

Антоніна Токарська

Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут права, психології та інноваційної освіти,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
<https://orcid.org/0000-0002-0789-265X>
ninatokarsky@gmail.com,

ФІЛОСОФІЯ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАВНИКА

<http://doi.org/10.23939/law2020.28.111>

© Токарська А., 2020

У процесі обговорення реформи вищої освіти в юридичній галузі наявна прогалина, яка поки що фахівцями не ідентифікована як значуща. Йдеться про те, що у навчальному процесі, а пізніше й на практиці постала комунікативна складова юридичного фаху. Це зумовлено нівелюванням галузевої комунікації та юридлінгвістичної науки, які у вітчизняній гуманітаристиці практично відсутні: ні комунікації сучасного права, ні правничої лінгвістики дослідники належно не розвивають. У зв'язку з цим рівень правової комунікації випускників юридичної спеціальності в середньому доволі низький. Аналіз мовностилістичної грамотності правників не засвідчує належного рівня знань навіть за середньою шкалою. Доказом є ознайомлення із діловою документацією суддів, прокурорів, адвокатів і слідчих, в яких фіксуються численні порушення норм – лінгвістичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних, орфографічних, що і впливає на якість комунікації. Доводити зв'язок цих аномативних явищ зі змістом юридичного документа та логікою викладу не доводиться. У зв'язку з цим постає низка важливих питань щодо необхідності внесення змін до навчальної програми підготовки юристів, передбачивши пріоритетною правову комунікативну компетентність.

Ключові слова: вища юридична освіта, комунікація (правова), юридлінгвістика, компетентність, уніфікація досвіду підготовки юристів.

Постановка проблеми. Як суспільство, так і освітньо-наукові процеси в ньому становлять єдність об'єктивного і суб'єктивного, природного і соціального, а також носять конкретно-історичний характер. На нинішньому етапі виразний кризовий стан цієї єдності позначається і на правничій освіті.

Основним ідентифікатором суспільно-політичної кризи є послаблення регулятивних функцій державновладних механізмів та чинної нормативно-правової системи. Порушуються раніше встановлені форми та організація взаємовідносин між різними гілками влади, державними, громадськими структурами та суб'єктами права. Все частіше це призводить до так званої «електризації суспільства» і загострення криміногенності. В таких умовах суспільство стикається із ситуаціями високого ступеня непрогнозованості, ризику й непередбачуваного динамізму, що вимагають нестандартних рішень вербального впливу та правових дій.

Розвиток цих подій залежить від комунікативної компетентності правника, яка перебуває поза увагою закладів вищої освіти.

Юридичні оцінки комунікативних ситуацій ускладнюються не лише відсутністю досвіду, а насамперед нерозробленістю системних знань з комунікації та багатьма прогалинами у законодавчій базі та механізмах реалізації законів. Все це породжує низку теоретико-методологічних та практико-прикладних проблем професійної комунікативної діяльності правників.

Відтак актуалізуються питання змісту правничої освіти, яку має доповнити комунікативний аспект зі всіма його складовими – психологією, лінгвістикою, інформаціогенністю.

Метою статті є привернення уваги до проблем наповненості змісту правової навчально-наукової бази такими праксеологічно спроектованими дисциплінами, як «Практична правова комунікація», «Герменевтика правового виступу», «Комунікація в суді», «Адвокатська комунікативна практика», «Перемовини з терористами», «Медіація», «Правова комунікація з підлітками» і т. д. з метою вироблення в майбутніх юристів комунікативної компетентності.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідженням історії та теорії комунікації займалися Аристотель, Сократ, Платон, Ю. Габермас, Дж. Пітерс, К. Ясперс, а також певною мірою наші сучасники О. Балинська, С. Бобровник, С. Максимов, Н. Кушакова-Костицька, П. Рабінович та інші. Однак досі їхні глибокотеоретичні напрацювання, що слушно зачіпають практичні аспекти діяльності юристів, не потрапляли у поле зору тих, від кого залежить визначення змісту необхідних дисциплін, які впливають на правову компетентність.

Виклад основного матеріалу. Відомий класичний постулат «Спочатку було Слово...» поки що не втілений у культову компетенцію правника. Поясненням такого стану є стандартний підхід (застарілий) до визначення тих дисциплін, які для правника є основоформувальними у його фаху.

XXI ст. вирізняє на історичному тлі кардинальними змінами світоглядно-методологічних концептів насамперед у самій філософській раціональності. Ще у XX ст. відбувся перехід від класичного схематико-функціонального раціоналізму до комунікативно-дискурсивної філософії людських відносин. Семантика раціоналізації дій суб'єктів полягає не стільки у «підлаштовуванні» реалій сьогодення під ідеалізовані константи, «скільки у приведенні до розумної гармонії та симбіотичної єдності системи «людина – суспільство – природа» [10, с. 375].

У зв'язку з цим у контексті нової філософської позиції «переосмислюється і феномен права – його природа, зміст, цільові орієнтири та механізми реалізації. І ця зміна аналітичних парадигм не є випадковим явищем чи даниною черговому віянню «епістемологічної моди». Вона спричинена демократичними тенденціями в реорганізації самого суспільного буття, в контексті яких право вже не може зводитись до вираження волі владних структур у «ап'юріорній» юридичній нормі, а все більше «знаходить» свої витoki та критерії в самому середовищі людської комунікації. Воно (право) сформоване як комунікативні інтеракції, що виникають на підставі неоднакових намірів суб'єктів, різнотрактувань норм права, правових та не правових дій вербального і невербального характеру» [10, с. 375].

Загальна ієрархія цінностей у правовій комунікації, на яку зорієнтована раціональність дій юриста – її ефективність. Це вміння розв'язувати конфліктогенні ситуації вербалізованими правовими методами, навички досягнення комунікативної згоди, захисту порушених прав і свобод як альтернативний спосіб до силового вирішення проблем, забезпечення та захист особистих немайнових прав громадян тощо. В основі комунікації концептуалізується етичний суб'єкт-суб'єктний взаємозв'язок, «визнання в іншій людині суверенної особистості», за Ю. Габермасом.

Ефективність правової комунікації релевантна до правової культури, державної етики у суспільстві, вироблених стереотипів її сприйняття і репрезентування її носіями. Що вища правосвідомість, що бездоганніше діє механізм правовідносин, то ефективніше відбувається комунікативний правовий процес. Відповідно, ефективна комунікативна діяльність правників формує систему відносин у суспільстві та є умовою перспективного розвитку правових взаємин.

У правовій комунікації потреби суб'єктів і об'єктів (комунікаторів і комунікантів) часто не збігаються. Ефективність правової комунікації значною мірою залежить від професійного добору засобів вербальної взаємодії, заснованих на етичних принципах спілкування, що сприяють зміні модусу, поведінки особи у межах правових норм. Те, що становить ефективний наслідок.

Ефективність комунікативної діяльності в системі правовідносин визначається рівнем реалізації нормативних принципів: справедливості, рівних прав і адекватного обов'язку у створенні симетричних взаємин та формальної толерантності.

Концепція правової комунікації на основі національних стандартів та міжнародної практики передбачає імперативно-регулятивний розвиток комунікативного (консенсусного) потенціалу через утвердження правової комунікації на основі свободи слова і комунікації, корисної для суспільства; дотримання права кожного суб'єкта на рівноправну участь в комунікації; забезпечення державного захисту всіх суб'єктів від спотвореної та недостовірної інформації, одержаної через засоби масової комунікації; захищеність права власності на інформаційні ресурси та інформаційні технології на основі гармонізації та правового захисту приватних і загальносуспільних інтересів; рівноправність та взаємовідповідальність учасників комунікації у формуванні простору інформаційного ринку.

Комунікативна практика правника складна і невичерпна. Для неї характерні свої закони, принципи і методи. Чи ми їх сповідуємо? Ні. Хоча декларативні речі фіксовані.

Ми взяли до уваги кілька навчальних програм зарубіжних і вітчизняних закладів вищої освіти юридичного профілю: Центру Британського права (Велика Британія) та інших європейських авторитетних шкіл права, а також Києво-Могилянської академії та Інституту права Національного університету ім. Т. Шевченка.

У першому зі згаданих навчальному закладі серед чотирьох навчальних дисциплін для львівських студентів пріоритет зроблено на фаховій юридичній (англійській) мові та письмі; далі – це договірне право; майнове; а також зобов'язальне право. В них акцентовані такі правничі навички: застосування альтернативних методів вирішення спорів; усне аргументування, інтерв'ю клієнта; ведення переговорів; складання договорів, письмове аргументування; написання правових висновків, підготовка життєпису та навички комунікації / інтерв'ю.

Аналогічно лише із авторськими доповненнями комунікативної практики сформовані навчальні програми в інших європейських навчальних закладах (Австрія, Німеччина, Польська Республіка та ін.). Така дисципліна, як філософія права, містить обов'язковий комунікативний контент з опорою на правову герменевтику, правову аксіологію, правову онтологію та антропологію.

Постійною з 1966 року є дослідницька мережа з проблем тексту і культури у Кембриджському університеті та Оксфордському університеті; спорідненою є програма комунікативної практики в Гарвардському університеті (США).

Пріоритетом Києво-Могилянської академії є «адаптація до європейських та американських моделей правничих шкіл» [17]. Студенти вчать мислити й аргументувати свою точку зору, беруть участь у «модельних судових процесах»; опановують навички правового аналізу та письма (магістерська програма).

До програмних компетентностей магістрів права в Інституті права Національного університету ім. Т. Шевченка віднесено: здатність спілкуватися державною та іноземною мовами як усно, так і письмово; використання інформаційних і комунікаційних технологій; уміння аргументувати вибір шляхів вирішення завдань, обґрунтовувати прийняті рішення; навички міжособистісної взаємодії, здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп.

Отже, потрібні навички, які є основою комунікативної юридичної практики, з якої визначають рівень професіоналізму кожного правника.

Висновки. Будь-які ідеї (наукові, правові, філософські тощо) можуть так і залишитись «ідеями розуму» і ніяк не позначитися в реальному бутті, якщо не будуть налагоджені механізми їхнього втілення в дійсність, насамперед у навчальний процес підготовки правника. Тому «реалістичність»

позиціонування дієвості нових правових ідей істотно залежить від реального втілення останніх у контекст проблематики, пов'язаної з функціонуванням правової сфери, адекватної до реформовуваної теоретичної концепції права. Органи правопорядку мають радикально змінити свої комунікативні відносини як всередині власних структур, так і у «зовнішній» взаємодії із суб'єктами права. З цією метою актуалізується питання комунікативної компетентності правника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алимов В. В. Юридический перевод: практический курс. Английский язык. Изд. 3, стереот. 2005. 160 с. 2. Мушчинина М. М. О правовой лингвистике в Германии и Австрии. URL: <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/2.ru.shtml>. 3. Хворостянкіна А. Дефініції у законодавчих текстах: питання у теорії. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/6669>. 4. Вербенець М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філології. К., 2004. 20 с. 5. Литвин В. Можливості судово-лінгвістичної експертизи. *Право України*. 2001. № 1. 6. Литвин Т. В. Судово-лінгвістична експертиза усних повідомлень. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 268–272. 7. Матвеева О. Н. К вопросу о юридизации конфликтного текста. *Юрислингвистика-5: Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права*. URL: <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml>. 8. Полудьонний М. Право на висловлення оціночних суджень крізь призму захисту репутації. *Юридичний журнал*. 2003. № 10. URL: <http://www.justinian.com.ua/article>. 9. Прадід Ю. Ф. Місце лінгвістичної експертизи в системі криміналістичних експертиз // У царині лінгвістики і права. Сімферополь: Еліньо, 2006. С. 194–199. 10. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.12 «філософія права». К., 2008. 362 с. 11. Шамраев А. В. Правовое регулирование информационных технологий (анализ проблем и основные документы). Версия 1.0. М.: «Статут», «Интертех», «БДЦ-пресс», 2003. 1013 с. 12. Шахбазян К. Міжнародна співпраця громадян у сфері правового регулювання діяльності в Інтернеті. *Український часопис міжнародного права*. 2003. № 1. С. 70–73. 13. Швачко С. О., Кобякова І. К. Поверхнева та глибинна структури юридичних текстів // Право і лінгвістика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції: У 2-х ч. (18–21 верес. 2003 р.). Сімферополь: ДОЛЯ, 2003. Ч. 2. С. 49–54. 14. Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни и их разрешение. Минск, 1996. 288 с. 15. Шинкаренко І. О. Особливості соціально-перцептивної регуляції професійного спілкування працівника ОВС: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06/Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2005. 20 с. 16. Юрчук О. Ф. Вербальна комунікація в ракурсі лінгвокриміналістики // Право і лінгвістика: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф.: у 2-ох ч. (22–26 вер. 2004 р.). Сімферополь: ДОЛЯ, 2004. Ч. 1. 17. Law.ukma.edu.ua.31 серп. 2020.

REFERENCES

1. Alimov VV Legal translation: a practical course. English language. Ed. 3, stereotyped. 2005. 160 p.
2. Muschinina M. M. On legal linguistics in Germany and Austria. URL: <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/2.ru.shtml>.
3. Khvorostyankina A. Definitions in legislative texts: questions in theory. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/6669>.
4. Verbenets M. B. Legal terminology of the Ukrainian language: history of formation and functioning: author's ref. dis. for science. degree of Cand. philol. Science: special. 10.02.01; Kiev. nat. Univ. T. Shevchenko, Inst. Of Philology. K., 2004. 20 p.
5. Lytvyn V. Possibilities of forensic linguistic examination. Law of Ukraine. 2001. No. 1.
6. Lytvyn TV Forensic linguistic examination of oral reports. Bulletin of the Lviv Institute of Internal Affairs. 2001. No. 1. S. 268–272.
7. Matveeva O. N. On the question of legalization of the conflict text. Jurislinguistics-5: Legal aspects of language and linguistic aspects of law. URL: <http://irbis.asu.ru/mmc/juris5/3.ru.shtml>.
8. Poludyonny M. The right to express evaluative judgments through the prism of reputation protection. Legal journal. 2003. No. 10. URL: <http://www.justinian.com.ua/article>.
9. Great-grandfather Y. F. The place of linguistic examination in the system of forensic examinations // In the field of linguistics and law. Simferopol: Elinho, 2006. S. 194–199.
10. Tokarska A. S. Legal communication in the context of postclassical legal understanding: dis. ... dr. Jurid. Science: Wed. 12.00.12 «philosophy of Law». K., 2008. 362 p.
11. Shamraev A. V. Legal regulation of information technology (problem analysis and basic documents). Version 1.0. M.: «Statute», «Intertech», «BDC-press», 2003. 1013 p.
12. Shahbazyan K. International cooperation of citizens in the field of legal regulation of the Internet. Ukrainian Journal of International Law. 2003. No. 1. S. 70–73.
13. Shvachko S. O., Kobyakova I. K. Superficial and deep structure of legal texts // Law and linguistics: materials of the International scientific-practical conference: In 2 parts (September 18–21, 2003). Simferopol: DOLIA, 2003. Part 2. P. 49–54.
14. Sheinov V. P. Conflicts in our lives

and their resolution. Minsk, 1996. 288 p. 15. Shinkarenko I. O. Peculiarities of social-perceptual regulation of professional communication of a police officer: author's ref. dis. for science. degree of Cand. psychol. Science: special. 19.00.06/Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2005. 20 p. 16. Yurchuk O. F. Verbal communication in the perspective of linguistic criminology // Law and Linguistics: Proceedings of the II International. scientific-practical Conf.: in 2 hours (September 22–26, 2004). Simferopol: FATE, 2004. Part 1. 17. Law.ukma.edu.ua.31серп. 2020.

Дата надходження: 02.09.2020 р.

Antonina Tokars`ka

Doctor of Laws, Professor, Professor,
Department of Theory and Philosophy of Law,
Institute of Law and Psychology of
Lviv Polytechnic National University

PHILOSOPHY OF FORMATION OF LAWYER'S COMPETENCES

Abstract. There is a gap in the process of discussing the reform of higher education in the legal field, which has not yet been identified as significant by experts. The point is that the communicative component of the legal profession has become completely despised in the educational process, and later in practice. This is due to the leveling of branch communication and jurisprudential science, which are practically absent in the domestic humanities: neither the languages of modern law nor legal linguistics are properly developed by researchers. In this regard, the level of legal communication of law graduates is on average quite low. Even the analysis of linguistic and stylistic literacy of lawyers does not show a proper level of knowledge, even on a medium scale. The proof is the acquaintance with the business documentation of judges, prosecutors, lawyers and investigators, which record numerous violations of speech norms – linguistic, morphological, syntactic, stylistic, spelling, which affects the quality of communication. It is not necessary to prove the connection of these normative phenomena with the content of the legal document and the logic of the statement. In this regard, a number of important questions arise regarding the need to make changes to the training program for lawyers, giving priority to legal communicative competence.

Key words: higher legal education, communication (legal), jurisprudence, competence, unification of experience in training lawyers.